

Megjelent: Szabó P. (2006) A fejlettség makroregionális különbségeinek alakulása az Európai Unióban. In: III. Magyar Földrajzi Konferencia, 2006.09.6-7., Budapest. Konferencia-CD. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

A fejlettség makroregionális különbségeinek alakulása az Európai Unióban

Szabó Pál

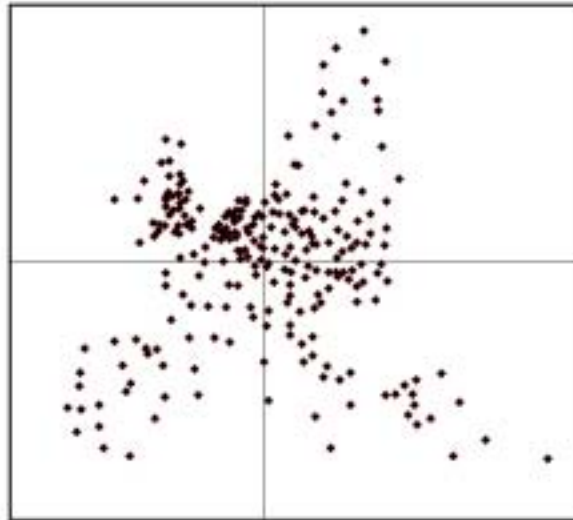
1. Bevezetés

Az Európai Unió regionális fejlettségi különbségei, mind EU tanulmányok (pl. kohéziós jelentések), mind külföldi, mind hazai tudományos munkák (pl. Horváth 1998, 2003, 2006, Kovács 1999, 2001, Tóth 2003, Szabó 2004) formájában alaposan vizsgált, kidolgozott. A regionális különbségeken túl ritkábban megjelenő elem azonban a különböző nagyobb egységek szerinti összevetés, a térszerkezeti jellemzők utáni kutatás. E dimenzióban mozogva megállapítható, hogy míg korábban az észak-dél, majd az EU15-ök esetében a centrum-periféria reláció volt a meghatározó, addig a bővítést követően összetett lett a kép. Ennek eleme az előbbi kettőn túl a nyugat-kelet ellentét, de nem feledkezhetünk meg a nagytérségi homogenitásról (fejlettségi lejtők), illetve a nagyvárosi térség-vidék és a volt szocialista országok-egykori „Nyugat” szembenállásáról (fejlettségi szakadékok) sem. Ezek alapján felmerül, hogy vajon melyik mekkora súlyú, melyik jellemző az erősebb, vagy például időben hogyan változtak e relációk az elmúlt években, azaz mi jellemzi az Európai Unió térszerkezeti jegyeit. Munkámban ezekre a kérdésekre keresem a választ.

2. Adatbázis előállítása

A vizsgálathoz területi egységeknek a NUTS 2 régiókat választottam (EU25 esetében 254 db), és a régiók klasszikus adatait, az ún. helyi tényezőit (népesség, terület, egy főre jutó GDP – euróban és vásárlóerő-paritáson) pedig a REGIO adatbázisból vettem. A térszerkezeti vizsgálathoz szükséges ún. helyzeti tényezőket viszont elő kellett állítani. Első lépésben a régiókhöz rendeltem a székhelyüket, vagy ennek hiányában legnépesebb városukat, és így az európai térben immár pontként felfogható egységeket kaptam. (A „pontosítást” a területi beosztások „furcsaságai” [„lyukas” régiók, városok, szigetcsoportok, megosztott régió] kissé megnehezítették, mérlegelést és egyedi döntéseket kívánt a kijelölés.) A módszer kritikára ösztönző lehet, de úgy vélem, hogy alkalmazható, mivel egyrészt a pontok száma jelentős, a vizsgált terület nagy kiterjedésű, valamint csak a fő trendeket igyekeztem megállapítani a kapott eredményekből. A pontokhoz földrajzi koordinátákat rendeltem, mivel azonban egyes számításoknál szükség volt a kilométerben megadható távolságokra is, így a földrajzi szélesség és hosszúság koordinátákat a gömbháromszögtani módszerek alapján transzformáltam síkkoordináta-rendszerbe (távolságtartó leképezés), ahol az origó a pontok geometriai középpontja lett, a tengelyek irányának pedig kelet-nyugatot (x) és észak-délt (y) választottam (1. ábra). A további helyzeti tényezők melyekkel elláttam a régiókat az egy-egy távolságvérték a számított geometriai középponttól és a vizsgált térség gazdasági súlypontjától (a gazdasági súlyponttól való távolságot, mint térparamétert, például Vanhove–Klaassen [1980] is számba veszi, két, az EGK6 illetve az EGK9 régióinak területi egyenlőtlenségeit elemző munkára hivatkozva). Emellett előállítottam egy szomszédsági mátrixot. (A tengerentúli régiók és Ciprus, Málta kizárása után maradó 245 egység esetében a mátrix

előállítására úgy történt, hogy a szomszédság tényét súlyozás nélkül vettem figyelembe, a sziget(ek) esetében a 100 km-es sugarú körben lévő régiókat rendeltem szomszédnak, és az Öresund, az Euro-alagút és a hollandiai Nagy-Gát, mint szomszédsági kapcsolat megteremtője figyelembe lett véve; ilyen jellegű, csak az EU15 78 NUTS 1 régiójára előállított szomszédsági mátrixot használ vizsgálataimhoz például Quah [1996].) E helyzeti tényezőkkel felruházott adatbázison végeztem el a különböző számításokat.

1. ábra Az Európai Unió regionális ponttérképe

3. Módszerek és eredmények

Elsőként az egyes régiókat földrajzi pozíciójuk alapján aggregáltam, három térbeli irány szerint: észak-dél, nyugat-kelet és centrum-periféria. Az aggregálásnál, térszerkezeti jellemzők utáni kutatásról lévén szó, a területi egyenlőséget választottam (50-50%). Kétféle területi keretre is megnéztem a makroregionális különbségeket: az EU15 (206 régió) és az EU25 (247 régió) jött szóba (e vizsgálatnál kizártam a kontinentstől távolabb eső hét régiót: a négy franciát, a két portugált és az egy spanyolt). Az egyes jellemzőket idősoros formában is összehasonlítottam.

Ebben az esetben nem mellékes, hogy hol húzódnak a makrorégiók határai. Az EU15-nél az észak-dél közötti határvonalat jellemzi, hogy Párizs és Stuttgart a „Dél” legészakibb nagyvárosai. (A választvonal szerepét mutatja, hogy Lever [1999] makroregionális vizsgálataiban Párizst jelölte ki a Dél északi határvárosának.) Az EU25 esetében e határvonal (a területi arányok megmaradásának feltétele mellett) valamelyest északabbra tolódik, mivel a bővítés révén területileg az észak gyarapodott jobban. Az új régiók belépésével 14 „régión” régió sorolódik át délhez, s így a határvonal a Darmstadt–Prága vonalig tolódik fel. Ugyanez az eltolódás a nyugat-kelet relációban sokkal nagyobb távú: az EU15 esetében a választvonal Olaszország keleti, Franciaország (Korzikát leszámítva) nyugati besorolódása jelzi, ugyanakkor az EU25 esetében a határvonal a volt NDK-t és Észak-Olaszországot szeli ketté. A centrum-periféria reláció esetében a középpont „elvándorlása” előbbiekből kifolyólag szintén számottevő, de döntőrészt keleti irányba: a középpont az EU15 esetében Nancy mellé esik, míg az EU25-nél Stuttgart közelébe. A távolság jellemzője, hogy a kisebb területű integráció esetében a határvonal Írországot osztja ketté, Asztúriát és Navarrát, valamint Campaniát és Moliset választja el egymástól, és Dél-Svédországot sorolja a centrumhoz, míg a kibővült integráció esetében Írország már periféria, az Ibériai-félszigetről is csak Katalónia

centrum-régió, ugyanakkor az olasz és svéd „választék” nem változik, a keleti végek jellegzetessége pedig, hogy Magyarország még éppen a földrajzi centrum része.

Ami a kapott eredményeket illeti, az egyes abszolút volumeneket tekintve az EU15 esetében (2002) a három dimenzió közül a centrum-periféria szerint a legmarkánsabb a területi egyenlőtlenség, mind a népességet (3/4-1/4), mind a GDP-t (4/5-1/5) nézve (1. táblázat). Emellett közepes nyugat-kelet (0,6-0,4), és gyengébb észak-dél ellentét figyelhető meg mindkét jelenségnél, nyugat és észak valamivel nagyobb súlyával. (A vásárlóerőparitás sokat javít dél pozícióján, így adódik a szinte kiegyenlített állapot.) Az időbeli tendenciát nézve (1995-2002) a centrum-periféria relációban a népesség eloszlás gyakorlatilag nem változott, viszont, bár csekély mértékben, de tendenciózusan csökkent a GDP centrumban mért túlsúlya. (Az EU regionális politikájának köszönhetően is.) A nyugat-kelet és észak-dél relációnál a népesség eloszlása minimálisan változott (nyugat-kelet esetében a további differenciálódás, észak-dél esetében a további kiegyenlítődés irányába), a GDP esetében viszont nagyobb „mozgás” történt: miközben az értéktermelés észak-déli megoszlása szinte változatlan, kiegyenlített maradt, addig nyugat meglódult, s növelte túlsúlyát kelet javára.

1. táblázat A népesség és a GDP makroregionális megoszlása (%) az Európai Unióban

		EU15		EU25	
		1995	2002	1995	2002
Népesség	észak	50,67	50,38	48,69	48,32
	dél	49,33	49,62	51,31	51,68
GDP (euró)	észak	54,90	54,96	47,86	49,27
	dél	45,10	45,04	52,14	50,73
GDP (PPS)	észak	51,54	51,47	46,53	46,92
	dél	48,46	48,53	53,47	53,08
Népesség	nyugat	59,76	60,12	64,97	65,57
	kelet	40,24	39,88	35,03	34,43
GDP (euró)	nyugat	57,20	60,40	77,51	77,12
	kelet	42,80	39,60	22,49	22,88
GDP (PPS)	nyugat	58,55	60,63	73,77	73,91
	kelet	41,45	39,37	26,23	26,09
Népesség	centrum	76,53	76,48	74,99	74,95
	periféria	23,47	23,52	25,01	25,05
GDP (euró)	centrum	84,65	83,00	82,71	80,36
	periféria	15,35	17,00	17,29	19,64
GDP (PPS)	centrum	82,16	81,23	80,08	78,79
	periféria	17,84	18,77	19,92	21,21

Az EU25 esetében szintén a centrum-periféria ellentét a legmarkánsabb, mind a népességet, mind a GDP-t nézve, és az értékek kicsit maradnak csak el az EU15 esetében számított arányoktól. Szintén hasonló értékeket mutat az észak-dél reláció a kibővült integráció esetében is (bár itt az euróban mért GDP-n osztozik szinte fele-fele részben a két térség), de billent a mérleg: dél a valamivel nagyobb népesség és gazdasági súlyú. Ennek oka, hogy bár csekély mértékben, de feltolódott a határvonal, s így a sűrű gazdasági és népsűrűségű zóna nagyobb része került át délhez, valamint az újonnan csatlakozott országok nagyobb súlyú régiói is inkább déliek. A drasztikus változások, mint várható volt, a nyugat-kelet relációban történtek: míg a népességsúly csak kissé emelkedett nyugat javára (2/3-1/3), addig a GDP jelentős mértékben, s így megközelítette, főleg euróban mérve (77%-23%), a centrum-periféria relációt.

Az időbeli tendenciát nézve megállapítható, hogy a centrum-periféria esetében az EU15-nél tapasztaltak a jellemzők (változatlan népességarány, kissé csökkenő gazdasági súly a centrumban). A nyugat-kelet és észak-dél relációnál a népesség eloszlásának alakulása szintén hasonló az EU15-höz (de immár nemcsak a nyugat-kelet esetében, hanem a másik relációban is a differenciálódás irányába). A GDP viszont már összetettebb probléma: az észak-dél stagnálás a PPS-féle mérésben hasonlóan jelen van, némi déli előnnyel, ám az euróban mért kiegyenlítődt; a nyugat-kelet megoszlás viszont hullámozva ugyan, de stagnál.

Ha ezek után a gazdasági fejlettség makroregionális egyenlőtlenségeit nézem, a vásárlóerőparitáson mért egy főre jutó GDP révén, akkor is szembeötlő, hogy mennyire más lett e téren a területi képe a kibővült Európai Uniónak (2. ábra). Az észak-dél ellentét, a már leírt jellemzők miatt, megfordul, de nem mutat különösebb differenciát. A jelentéktelen nyugat-kelet ellentét viszont rendkívül markánsná válik, és meghaladja az EU15 tradicionálisan jellemző megosztottságát, a centrum-periféria relációt. Azonban a centrum-periféria viszony is megmarad, azaz kettős makroregionális egyenlőtlenség áll fent, persze a vizsgált három térbeli viszonyt véve.

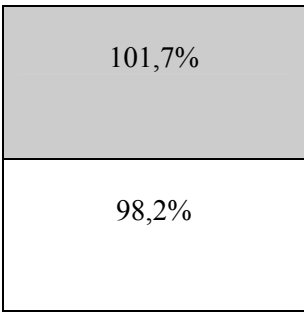
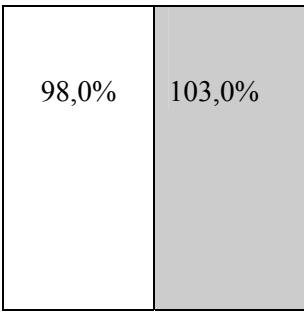
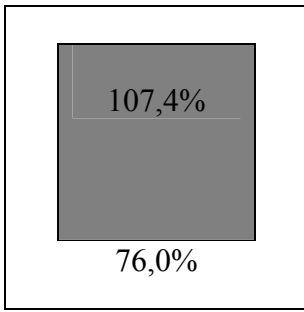
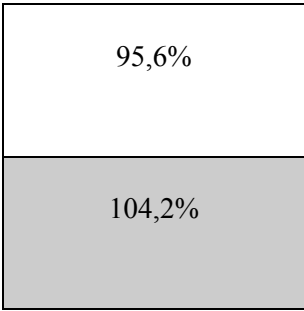
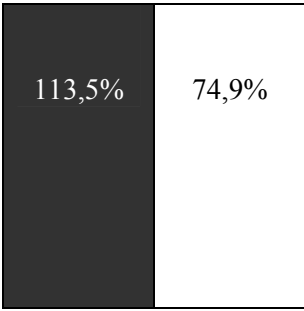
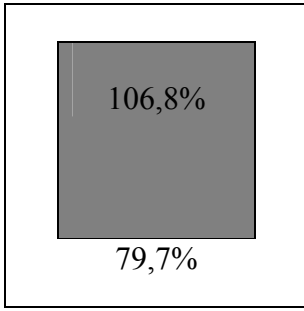
	ÉSZAK – DÉL	NYUGAT – KELET	CENTRUM PERIFÉRIA
EU15			
EU25			
GDP/fő (PPS), EU15=100%, EU25=100%			

2. ábra A fejlettség makroregionális egyenlőtlensége az Európai Unióban (2002)

Ha a vizsgálat két időbeli végpontját összevetjük (1995, 2002), megállapítható, hogy az észak-dél kiegyenlített viszony gyakorlatilag stagnál az EU15 esetében, és csekély közeledés történt az EU25 esetében (3. ábra). A nyugat-kelet reláció a határon mozogva lassan átfordult minimális nyugati „vezetésbe” az EU15 esetében, míg az EU25-nél mért markáns differencia, bár szerény mértékben, de tendenciózusan mérséklődött. A centrum-periféria reláció alakulása

mind a tizenötök, mind a huszonötök esetében hasonló tendenciát mutat ehhez (számottevő differencia szerény mérséklődéssel).

Az euróban mért GDP/fő adatok e helyzeti tényezők szerinti differenciáltságát érdemes külön megvizsgálni, mivel kissé eltérő a kép. Az észak-dél reláció sokkal markánsabb (észak: 109,1%, dél: 90,8%) és fokozódó ellentétet mutat az EU15 esetében, viszont az EU25-ben alig van különbség, bár egy fordulópont óta észak vezet (PPS-ben fordítva áll a helyzet). A tizenötök esetében e mértékegység szerinti adatoknál is, egy jelentős hátrányt leküzdve, a nyugat a javára fordítani tudott, míg a huszonötöknél is hasonló tendencia van mint az előbb: az itt mérhető még markánsabb ellentét szerény mértékben, de enyhült. A földrajzi centrum-periféria reláció euróban is a már „megszokott” képet mutatja mindkét területi konstellációnál: fejlettebb a centrum, előnye lassan apad, bár még számottevő.

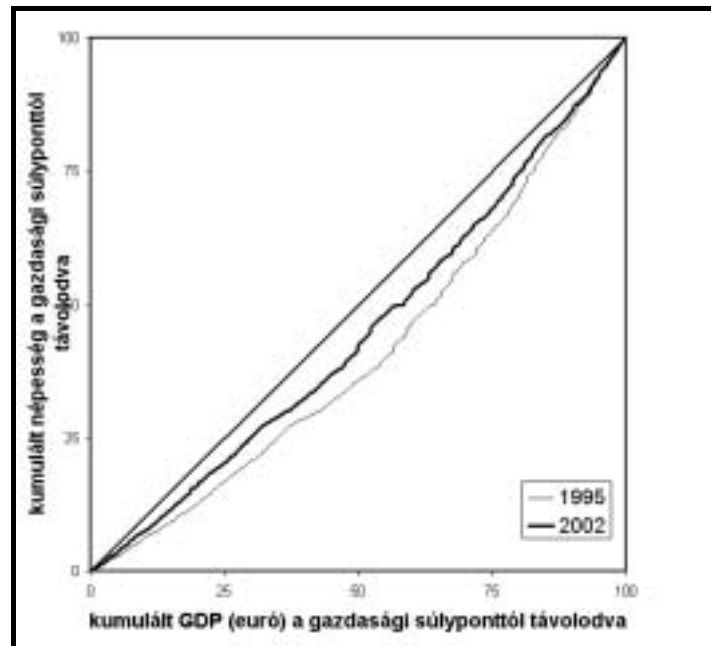
	ÉSZAK – DÉL	NYUGAT – KELET	CENTRUM PERIFÉRIA
EU15			
EU25			
GDP/fő (PPS), EU15=100%, EU25=100%			

3. ábra A fejlettség makroregionális egyenlőtlensége az Európai Unióban (1995)

A centrum-periféria viszonylatnál kimutatott közeledést más módon is alátámasztható: például ha a számított gazdasági súlyponttól távolodva a régiók népességét és GDP-jét (euró) összeadom, és Lorenz-görbe jellegű formában ábrázolom (4. ábra), akkor is megállapítható a térreláció gyengülése. (Hasonló a képe, de kevésbé markáns a differencia, ha vásárlóerőparitáson számított GDP-vel végzem el a számítást.)

A jelenséget tovább elemezve, megvizsgálható, hogy vajon melyik zóna vesztett súlyából: ha a centrum és periféria térségeket különböző területmértékben határolom le az EU25 esetében (a terület 10, 20, 30 stb. százalékát tekintem a földrajzi centrumnak), és kiszámítom a hozzátartozó egy főre jutó GDP értékeket, akkor kiderül, hogy a területi

nivellálódásért a legfelsőbb centrumtérsegek előnyvesztése (az egy főre jutó GDP értékeik jelentős csökkenése) a felelős.

4. ábra A centrum-periféria reláció változása az Európai Unióban (EU25)

A centrum és periféria közeledése természetesen a fejlettség regionális különbségeinek alakulásán is érződik: NUTS 2 szinten az egy főre jutó GDP regionális különbségei csökkentek (konvergencia). E témakörrel – alapos feldolgozottsága miatt – nem foglalkozom, mindössze annyit emelek ki, hogy számos tanulmány támasztotta alá azt a tényt, hogy a fejlettségbeli különbségek az országok között számottevően, a régiók között pedig csekélyebb mértékben, de csökkentek az elmúlt időszakban; ezt a vizsgálati időintervallumomra (1995-2002), általam számított egyenlőtlenségi indexek (Hoover-index, súlyozott relatív szórás, GINI-index) értékei is alátámasztják: a népesség és a GDP (euró) eloszlása és az egy főre jutó GDP (euró) egyenlőtlenségének értékei NUTS 0 (ország) és NUTS 1, 2, 3 szinten egyaránt és minden index alapján csökkennek, persze eltérő mértékben és ütemben, leglátványosabban az országok esetében. A vásárlóerőparitáson mért GDP esetében már összetettebb a folyamat: míg NUTS 0 és 1 szinten az előzőhöz hasonló tendencia állapítható meg (persze a differencia és annak mérséklődése kisebb a mértékegységből eredően), addig NUTS 2 szinten a mutatók értékei szerény mértékben ingadoznak, bár a kezdő és végállapot közötti csökkenés megállapítható, ugyanakkor NUTS 3 szinten, azon túl, hogy az indexek értékei ingadoznak, a Hoover és a GINI szerény mértékű differenciálódást, a súlyozott relatív szórás enyhe nivellálódást tükröz 1995-ről 2002-re. Utóbbi tehát inkább a stagnálást tükrözi. (Persze regionális politikai szempontból az is fontos és elkönnyelhető eredmény, hogyha nem nyílik jobban szét a „fejlettségi olló”.)

A NUTS 3 szint kapcsán azt is fontos leszögezni, hogy a négy NUTS szint közül egyedül ennél figyelhető meg – a koncentrációs mutatóval mérve – a GDP koncentrációjának növekedése, a többi háromnál csökkenés állapítható meg (mind euróban, mind PPS-ben). Ennek hátterében a nagyvárosok, fővárosok NUTS 3 szinten már domináns megjelenése (egy nagyváros egy NUTS 3 egység, néha csekély „holdudvara” van) és dinamikus fejlődésük áll.

A városi egységek a fejlettség területi képében kiugró térségek, és felhívják arra a figyelmet, hogy az eddig feltárt makroregionális egyenlőtlenségek mögött akár mikroregionális mozaikosság is meghúzódhat. A korábban kiszámított értékek (2. és 3. ábra) információtartalmán valamelyest módosít az, ha az egyes térségeken belül megnézzük az egy

főre jutó GDP (PPS) átlagértéke mögött húzódó egyenlőtlenségeket (relatív szórás), azaz mennyiben egységes egy-egy makrorégió. Ez alapján az EU15 esetében 2002-ben az alábbi „egység-sorrend” jön ki: kelet (27%), dél (28%), észak (31%), nyugat (32%), centrum (40%), periféria (46%). A bővítés után a sorrend felborul: nyugat (30%), dél (32%), periféria (33%), centrum (37%), észak (43%), kelet (43%). Vagyis a bővítés után az integráció új területének perifériája jóval egységesebbé vált, miközben az új északi és keleti rész heterogenitása nagyon megnőtt. Ha időben vizsgálom e jelenséget (1995-2002), akkor a számottevőbb változások alapján megállapítható, hogy mindkét területi keretben egységeseedik a déli makrorégió, akárcsak az EU25 megosztott keleti blokkja, ellenben az EU15 centrumtérsege és északi fele viszont heterogénabbá vált.

A regionális különbségek összetettségét támasztja alá az is, hogyha a NUTS 2 régiók földrajzi helyzetének kapcsolatát az egy főre jutó GDP-vel a korrelációs együttható révén megvizsgálom (2. táblázat). A különböző együtthatóértékek azt tükrözik, hogy közepes összefüggés is csak óvatosan fogalmazható meg. Ha részletesebben elemezzük a jelenséget, akkor a következő megállapításokat tehetjük. Az EU15 esetében a nyugat-kelet reláció nem mutat (lineáris) kapcsolatot az egy főre jutó GDP-vel, az észak-dél viszont mutat némi összefüggést, északi fejlettségi előnnyel. (Sokat gyengít ezen, hogy PPS-ben felzárkózik valamelyest Dél-Európa az északi térséghez.) A centrum-periféria viszonynál is megfigyelhető egy gyenge összefüggés: fejlettebb centrum, elmaradottabb periféria. Az időbeli tendenciát (1995-2002) vizsgálva nyugat-kelet és észak-dél stagnálása mellett a centrum-periféria reláció gyors ütemű hanyatlása a szembeötlő.

2. táblázat Az egy főre jutó GDP és a földrajzi helyzet között számított korrelációs együtthatók értékei az EU25-ben (2002)

	észak-dél	nyugat-kelet	centrum-periféria
GDP/fő (euró), EU15	0,47	-0,06	-0,42
GDP/fő (PPS), EU15	0,26	-0,06	-0,33
GDP/fő (euró), EU25	0,27	-0,35	-0,31
GDP/fő (PPS), EU25	0,13	-0,31	0,27

Megállapítható, hogy az EU25 esetében gyakorlatilag még ennyi összefüggés sincs. Ennek háttere regresszió-analízis segítségével megvizsgálható. Az észak-dél relációban a „fél távon” jelentős szóródás figyelhető meg: a középső zónában az egy földrajzi szélességi kör által metszett régiók között fejlett és elmaradott is található szép számban. Ez utóbbiak döntően az integráció bővülése után kerültek be, emiatt romlott le a gyenge összefüggés. A fejlettségi centrum-periféria viszony, a gazdasági magterület közelében fekvő, újonnan csatlakozott országok elmaradott régiói miatt, szintén gyengült. A nyugat-kelet diszparitás viszont felerősödött, azonban az összefüggés mégsem lineáris, hanem egy torz, fordított parabola rajzolódik ki: a nyugati elmaradott végek felől keletre elindulva előbb inkább fejlett régiók sorakoznak, majd a fél táv után ismét elmaradottak, melyek még rosszabb pozícióban vannak, mint nyugati társaik. A többi időpontra kiszámított együtthatók értéke alapján az az időbeli tendencia (1995-2002) állapítható meg az EU25 esetében, hogy a nyugat-kelet összefüggés lassan erősödik, az észak-délnél a kapcsolatmentesség gyakorlatilag stagnál, a centrum-periféria viszony látványosan hanyatlak. (A földrajzi helyzet több egyéb tényezőjét itt nem vizsgálom meg, mindössze annyit emelek ki – korábbi vizsgálataim eredményeire [pl. Nemes-Nagy-Szabó [2002] Nagytérsegi differenciák meghatározásai Magyarországon az európai régiók adatkataszterének adaptációjával – kézirat] támaszkodva –, hogy a NUTS 2 régiók [EU25] esetében három fontosnak ítélt helyzeti tényező, az országhatár menti fekvés, a tengerparti fekvés és a tengerszintfeletti magasság közül, a korrelációs együttható-értékek alapján, egyik sem mutat lineáris kapcsolatot az egy főre jutó GDP-vel.)

Ha a fejlettség regionális egyenlőtlenségeit vizsgáljuk, akkor van még egy szembeötlő térszerkezeti jegy: az egy főre jutó GDP regionális különbségeit bemutató ábrákról kiderül, hogy általában fejlett régióknak fejlett, elmaradottnak elmaradott a szomszédja, azaz a szomszédos régiók értékei általában nem mutatnak jelentős eltéréseket, nem jellemző Európa regionális fejlettségi képére a mozaikszerűség. (Markáns elkülönülést mindössze az egykori vasfüggöny vonalánál tapasztalunk, illetve a félperifériákon, perifériákon fellelhető nagyvárosi térségek jelennek meg egy-egy „elűtő színfoltként”.) A vizuális tapasztalatot alátámasztja, ha a jelenséget az előállított szomszédsági mátrix segítségével és a területi autokorreláció módszerével számszerűsítjük: a korrelációs együttható értéke közepes-szoros kapcsolatot mutat (3. táblázat).

3. táblázat Az egy főre jutó GDP területi autokorrelációja az EU25-ben

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
PPS	0,73	0,71	0,69	0,68	0,67	0,66	0,64	0,61
EURÓ	0,85	0,83	0,81	0,80	0,80	0,78	0,77	0,75

Feltűnő azonban, hogy a vizsgált időintervallumban látványosan csökken a kapcsolat erőssége, és ezzel a területi kép kezd mozaikosabbá válni. Ezt bizonyítja az is, további számítások alapján, hogy az egyes régiók és szomszédjaik egy főre jutó GDP értékei közötti átlagos eltérés folyamatosan növekszik 1995 és 2002 között. A folyamat háttérében az áll, hogy a vizsgálatba vont egységek mintegy felénél figyelhető meg, hogy az eltérés a szomszédjaitól nagyobb lett, ám, mint a számított eredmények alapján kiderül, az átlagos növekmény ezeknél nagyobb, mint az átlagos csökkenés az egymáshoz közeledők táboránál. A régiók összességében négyfelé oszthatók, ebből kettő a mozaikosságot fokozó: a környezetéből fejlettség tekintetében kiemelkedő és tovább elszakadó, valamint a környezetükhöz képest elmaradott és további leszakadást produkáló régiók. A négy csoportot részletesebben vizsgálva közös jegyek kevésbé foghatók meg, inkább a regionális földrajzi sokszínűség a jellemző, egyedül ami kiemelhető, az, amire Horváth (2006) is rámutat: a fővárosi, nagyvárosi régiók egyre inkább elszakadnak környezetüktől. (A fejlett és tovább kiemelkedő régiók élén a látványos megugrást produkáló kelet-közép-európai fővárosi régiók, fővárosok: Mazóvia [Varsóval], Pozsony, Közép-Magyarország, Prága állnak; a többi régió esetében már színes a paletta, találhatók országok, nagyvárosok, nagyvárosi régiók, dinamikusan fejlődő régiók [köztük szigetek, nagyvárosi „holdudvarok”, ipari régiók]. A szomszédjaihoz képest elmaradott és leszakadók táborá szintén színes, persze egy részük az előbbieket szomszédságában fellelhető régiók, mint például a két magyar alföldi és az észak-magyarországi régió, valamint Mazóvia északi és keleti régiószomszédjai; mellettük feltűnnek azonban egyedi „depressziók”, mint több brit régió, valamint cseh, lengyel és holland is.) Ez a folyamat, ha – például az ESDP-ben megfogalmazott – többközpontú és kiegyensúlyozottabb városhálózat kialakulásának irányába mutat, akkor kedvező folyamatként ítélni lehet.

4. Összegzés

Az elvégzett vizsgálatok alapján meg lehet kockáztatni azt az állítást, hogy a fejlettség területi egyenlőtlenségének legerősebb jegye a kibővült Európai Unió esetében a szomszédság, melyet a bővülés révén megerősödött nyugat-kelet reláció követ, megelőzve a fokozatosan gyengülő centrum-periféria relációt, és a gyakorlatilag nem releváns észak-dél viszonyt. Az EU15 esetében is a szomszédsági hatás volt régebben a legerősebb jegy, melyet viszont a centrum-periféria reláció és az észak-dél követett, itt a nyugat-kelet ami nem

jelentkezett. (Ez utóbbiakról és a helyzeti tényezők szerepéről részletesen lásd: Szabó 2000, Szabó 2003, Szabó 2005).

Az itt elvégzett vizsgálatokból eredményeiből egyik lényeges információ, hogy az eddigi fő makroregionális jegy, a centrum-periféria mellett egy markánsabb ellentét van jelen: a nyugat-kelet megosztottság. A kibővült Európai Unió regionális politikájának 2007-2013-as ciklusában azonban továbbra is a gazdasági periféria támogatása a kiemelt cél, mely már csak részben azonos a korábbi (EU15) földrajzi perifériával. Lehet, hogy némileg másféle területpolitikát igényelne az új térszerkezet, hiszen ahogy vannak közös, úgy vannak eltérő elemei is például a francia (Párizs és a sivatag) illetve az olasz (Észak és Dél), német (Nyugat és Kelet) regionális politikáknak. Ezen túl lényeges információ és elgondolkodtató regionális politikai szempontból az is, hogy a szomszédsági hasonlóság (a szűkebb földrajzi környezet determináló szerepe) kezd feloldódni, mozaikosabbá válik a kontinens fejlettségi képe. Hogy ez pozitív vagy negatív jelenség, az attól függ, hogy a fejlődő régióktól (pólusoktól) várható-e, hogy dinamizálni fogják a környezetüket.

Irodalomjegyzék

- Horváth Gy. (1998): Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Horváth Gy. (2003): Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest.
- Horváth Gy. (2006): Regionális versenyképesség Európában. In: Horváth Gy. szerk. Régiók és települések versenyképessége. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 84-105.o.
- Kovács T. (1999): Régiók és területi különbségek a közép-európai országokban. Területi Statisztika 2.évf. 3.sz. 224-234.o.
- Kovács T. (2001): Regionális fejlettségi különbségek az Európai Unió tagállamaiban és a tagjelölt országokban. Területi Statisztika 4.évf. 4.sz. 337-343.o.
- Lever, W. (1999): Competitive Cities in Europe. Urban Studies Vol. 36. 5-6. 1029-1044.p.
- Quah, D.T. (1996): Regional Convergence Clusters accross Europe. European Economic Review 40. 951-958.p.
- Szabó P. (2000): Térszerkezet az Európai Unióban. Tér és Társadalom 14.évf. 2-3.sz. 295-302.o.
- Szabó P. (2003): Regional Development Disparities in the European Union. In: Frontiers of Geography. The 20th anniversary of the partnership between the Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest and the Ruprecht-Karls-Universität, Heidelberg. Department of Regional Geography Eötvös Loránd University, Budapest. 109-119.p.
- Szabó P. (2004): Regionális különbségek és regionális politika az Európai Unióban. In: Bernek Á. et al Az Európai Unió. Cartographia Kiadó, Budapest. 107-138.o.
- Szabó P. (2005): A térbeliség magyarázóereje Európa tagoltságában. Regionális Tudományi Tanulmányok 11. ELTE Regionális Földrajzi tanszék–MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. 166-168.o.
- Tóth G. (2003): Regionális fejlettségi különbségek az egységesülő Európában. Területi Statisztika. 6.évf. 3.sz. 267-277.o.
- Vanhove, N.–Klaassen, L. (1980): Regional policy: A European Approach. Saxon House, Rotterdam.